

HRVATSKI DIJALEKTI
U KONTAKTU S ENGLESKIM JEZIKOM
NA PODRUČJU SAD

1. Osnovna teoretska pitanja koja se javljaju u ispitivanju i opisu govora naših iseljenika u SAD ulaze u sklop bilingvizma jer su gotovo svi naši iseljenici u SAD bilingvni govornici prema modernoj definiciji bilingvizma. Oni pored svog materinjeg dijalekta govore i engleski jezik. Stoga se ispitivanje i opis hrvatskih dijalekata koji se govore u SAD vrše po osnovnim principima jezika u kontaktu.

2. Bilingvni govornici ne mogu ili čak i ne nastoje da održe dva jezična sistema odvojena pa dolazi do interferencije ili odstupanja od norme jezika u kontaktu. Ako pođemo od engleskog kao jezika *davaoca*, onda hrvatski dijalekt kojim govori naš iseljenik dobiva funkciju jezika *primaoca*. Tada u analizi kontakta ispitujemo pojave interferencije ili odstupanje od norme tog dijalekta.

3. Iako je naše ispitivanje ograničeno na lingvističke probleme u određivanju i opisu interferencije koja nastupa u kontaktu tih dvaju sistema (američkog engleskog i nekog hrvatskog dijalekta), ipak je naš interes nešto širi i usmjeren na istraživanje i bilingvalne situacije u kojoj se naši iseljenici nalaze u SAD. Zadatak nam je da utvrdimo psihološki i sociološki kontekst tog jezičnog dodira.

Nemoguće je u istraživanju te vrste zanemariti odnos bilingvnog govornika prema svojoj lingvističkoj okolini i društvenoj zajednici u kojoj živi. Stoga pored lingvističke integracije naša istraživanja teže k sveobuhvatnom opisu i analizi kulturne, ekonomske i socijalne integracije naših iseljenika u američko društvo.

Ta integracija nametnula je našim iseljenicima i borbu za očuvanje materinskog jezika — u ovom slučaju dijalekta, jer su u toku integracije počeli govoriti engleski. Pod utjecajem jezika prestiža — engleskog, i društvenog pritiska (zbog kojeg se Amerika obično naziva *the Melting Pot*) materinski dijalekt dolazi u opasnost da se zbog znatnog jezičnog pomicanja toliko asimilira da se na kraju izgubi.

4. Prema tome naš se rad odvija na dva nivoa (koji nisu potpuno odvojeni): a) istražujemo i utvrđujemo sociološki položaj naših iseljenika u SAD što nam znatno pomaže u radu na drugom nivou; b) ispitujeemo stupanj bilingvizma naših iseljenika i proučavamo lingvističke probleme koji izrastaju iz tog položaja, kako bismo utvrdili oblike i stupanj utjecaja američkog engleskog na govore naših iseljenika.

5. Kako se osnovni pristup analizi jezika u kontaktu oslanja na princip jednakomjernog poznavanja i opisivanja oba sistema u kontaktu, prije nego što smo pristupili analizi kontakta na bilo kojem nivou preuzeli smo kao jedan od primarnih zadataka i opis hrvatskih dijalekata koji dolaze u dodir s američkim engleskim u novoj sredini.

Opis hrvatskih dijalekata poslužit će nam i kod proširenja korpusa na kojem vršimo analizu engleskog elementa u hrvatskom u SAD, tj. u neposrednom posuđivanju. Na taj ćemo način zadovoljiti i princip koji u proučavanju jezičnih kontakata traži visoko reprezentativan korpus.

6. Dok smo u ispitivanju kulturnog posuđivanja (na području Jugoslavije) sastavili korpus od uglavnom pisanog materijala hrvatskog književnog jezika, ovdje smo se odlučili za dvostruki korpus: a) snimljen korpus baziran na govorima naših iseljenika u SAD, i b) pisani korpus sastavljen od pisanog jezika u koji ulaze materijali skupljeni 1) iz nekoliko tisuća pisama naših iseljenika upućenih Matici iseljenika u Zagrebu i 2) iz novina koje u SAD izdaje Hrvatska bratska zajednica za svoje članove.

7. Dosadašnja vrlo ograničena istraživanja na ovom području pokazuju da se u neposrednom posuđivanju u analizi na fonološkom i morfološkom nivou ne javljaju znakovi znatnijeg odstupanja od rezultata analize provedene u kulturnom posuđivanju. Naprotiv, na sintaktičkom nivou očekujemo veće razlike između ta dva tipa posuđivanja. Dok smo u toku kulturnog posuđivanja jedva registrirali znakove utjecaja na sintaktičkom nivou, u neposrednom posuđivanju sintaktički nivo zauzima vrlo važno mjesto pa toj analizi posvećujemo posebnu pažnju. Već prva ispitivanja dobro ilustriraju gornju tvrdnju.

8. Razlika između ta dva tipa posuđivanja odražava se i u metodi koju smo izgradili za ispitivanja u okviru tog projekta. Analizu na fonološkom i morfološkom nivou provodimo na osnovi principa koje smo definirali za istraživanja u toku kulturnog posuđivanja. Oni pokrivaju proces adaptacije od modela do replike sa svim oblicima supstitucije i importacije uključivši i dva stadija adaptacije: primarnu i sekundarnu. Metodu smo proširili tako da obuhvatimo i neke nove tipove adaptacije na semantičkom i osobito one na sintaktičkom nivou.

9. Kako su hrvatski dijalekti početna i centralna točka našeg ispitivanja i osnovni dio korpusa na kome će se izvoditi istraživanja, odredili smo i način na koji ćemo ih identificirati i locirati, te snimiti i uvesti u korpus.

Hrvatski iseljenici u SAD donijeli su sa sobom dijalekte koje su govorili u domovini. Ti su dijalekti imali uvjete da se održe stoga što je velik broj iseljenika u momentu dolaska u SAD znao vrlo malo ili ništa engleski, a živjeli su obično zajedno u skupinama u mjestima gdje su radili i govorili svoj dijalekt. Prema tome u tom prvom stadiju nije ni bilo osnovnih uvjeta za jezične kontakte pa niti posljedice tih kontakata — interferencije dvaju sistema.

10. Jezično iskustvo naših iseljenika u toku drugog stadija njihova boravka u SAD kada su se društveno potpuno uklopili u američki život i naučili engleski, to osobito vrijedi za drugu generaciju koja se školovala većinom na engleskom jeziku, predstavlja osnovu za jezične kontakte i za engleski utjecaj na sistem njihovih dijalekata. U tom stadiju zapravo počinje proces utjecaja engleskog jezika na sistem dijalekta, koji nazivamo jezično pomicanje na različitim nivoima.

11. Razni sociološki razlozi uvjetuju i ubrzavaju u nekim mjestima proces gubljenja dijalekta, iako još uvijek postoji u drugim krajevima bogata baza koja ih održava na životu. Upravo činjenica da hrvatski dijalekti iščezavaju u nekim sredinama a da se uspješno održavaju u drugim, oživjela je akciju da se naši dijalekti sačuvaju jednako na terenu kao i u lingvističkim opisima, u arhivima i jezičnim studijama.

Jedan od uvjeta da se ti dijalekti lingvistički opisuju jest postojanje prve i druge generacije naših iseljenika jer samo oni mogu služiti kao informanti za skupljanje građe. Pripadnici treće generacije rijetko govore dijalekt svojih djedova. Njihovo znanje hrvatskog jezika stečeno je na bazi standardnog jezika u sistemu učenja na razne načine i ne uklapa se u taj proces.

12. Dok je literatura o našim iseljenicima u SAD, njihovu dolasku i životu u raznim dijelovima zemlje dosta opširna, pa pored ostalih aspekata donosi i poneku informaciju o jeziku doseljenika, interes istraživača za čisto lingvistički aspekt pa tako i dijalekte vrlo je malen. Nas je u organiziranju projekta, osobito u početnom stadiju, vodio lingvistički interes da se ispita utjecaj engleskog jezika na jezik naših iseljenika u SAD, na sintaktičkom nivou u neposrednom posuđivanju. Spoznaja da naše dijalekte u SAD treba sačuvati od zaboravi i što prije ih snimiti, dovelo nas je do proširenja projekta, tj. do odluke da ih snimimo u svim onim područjima SAD gdje naši iseljenici žive u većem broju i gdje ima dovoljno informanata iz prve i druge generacije. Naša današnja tema ulazi u prvu fazu projekta. U kasnijim fazama predviđamo ispitivati kontakte američkog engleskog i s ostalim jugoslavenskim dijalektima u SAD, a za potrebe tog istraživanja snimit će se i ostali dijalekti na isti način.

13. Kako je velik postotak naših iseljenika Hrvata u SAD došao upravo iz dijelova Hrvatske u kojima se govori čakavski dijalekt, nije slučajno da se taj govor našao u prvom planu našeg istraživanja i da je upravo čakavski dijalekt bio osnova za neka dosad izvršena ispitivanja

na tom području. To je upravo i razlog zašto se ovaj prilog našao na simpoziju o čakavskom dijalektu. Iako je zadatak projekta da se snimaju govori što većeg broja naših iseljenika i tako dobijemo sliku rasprostranjenosti i očuvanja hrvatskih dijalekata u SAD, čini nam se (prema dosadašnjim ispitivanjima) da je upravo čakavski dijalekt najčišće i najčešće sačuvan pa je stoga dosad, iako u vrlo malom dijelu, jedini hrvatski dijalekt koji se ozbilnije ispitivao u SAD.

14. Rezultat tog rada jest: jedna tiskana studija autora A. Albina i R. Alexander koji na osnovi sedamnaestero informanata prikazuju govor predstavnika bilingvalne jugoslavensko-američke sredine u gradu San Pedro u Kaliforniji. Od tih informanata dvoje su čisti čakavci, a ostali su štokavci koji govore čisti štokavski ili štokavski sa čakavskim elementima.

Autori te studije namjerno su izdvojili iz skupine svojih informanata sve doseljenike s otoka Visa jer namjeravaju napisati posebnu studiju viškog govora kako se on sačuvao u toj sredini. Ne ulazeći ovdje u vrijednost te knjige, treba ipak naglasiti da analiza izvršena u toj studiji pokazuje neke metodološke slabosti pa je njen prinos opisu hrvatskih dijalekata kojemu mi težimo vrlo malen. Ako izvrše analizu viškog govora, ona će biti mnogo interesantniji prilog opisu hrvatskih dijalekata.

15. Mnogo je vredniji i ozbiljniji prilog ispitivanju čakavskog dijalekta u SAD doktorska disertacija Dunje Jutronić (još u rukopisu) koja na osnovi materijala dobivenih od sedmorice informanata (četiri iz prve i tri iz druge generacije) opisuje govor Hrvata čakavaca, stanovnika malog mjesta Steeltona u državi Pennsylvania. Rezultati tog ispitivanja, objavljeni u tri članka: jedan u »Čakavskoj riči« a dva u časopisu »General Linguistics«, vrijedan su doprinos opisu hrvatskih dijalekata u SAD. Materijali izneseni u obim studijama i popratnim člancima mogu dobro poslužiti kao probni korpus na kome možemo testirati naše principe prije nego što ih primijenimo na snimljenom korpusu našeg projekta.

16. Problem održanja i gubljenja jugoslavenskih jezika u SAD istaknut je na panel diskusiji održanoj god. 1974. na sveučilištu Columbia u New Yorku, u sklopu Simpozija u čast 100-godišnjice dolaska Mihajla Pupina u SAD. Pored gore spomenutih istraživača, koji su rezimirali svoja ranija istraživanja, svoj je prilog dao i Charles Ward o položaju hrvatskog u Milwaukeeju. Iako taj prilog nije direktno obuhvatio neki hrvatski dijalekt, ipak i on ulazi u materijale koji mogu poslužiti našim istraživanjima. Na tom sam simpoziju predložio organizaciju i planove ovog projekta i pokazao u čemu i koliko će on značiti napredak u odnosu na do tada izvršena istraživanja.

17. Sve gore spomenuto navodi nas na zaključak da sav dosadašnji rad na ispitivanju hrvatskih dijalekata u SAD znači samo početak istraživanja i da je pravo i sistematsko ispitivanje trebalo tek organizirati.

Dosad postignuti rezultati kolikogod bili interesantni označuju više pokušaj da se pokaže kojim se putem može ići u takvim istraživanjima.

I na kraju da rezimiramo zadatke koje naš projekt ima unutar prve faze, u ispitivanju hrvatskih dijalekata u kontaktu s američkim engleskim:

1) Odrediti područja i skupine hrvatskih iseljenika u SAD čije govore treba snimiti i opisati.

2) Utvrditi psihološki i sociološki kontekst jezičnog kontakta koji se javlja u bilingvalnoj situaciji u kojoj se hrvatski iseljenici nalaze.

3) Pratiti borbu za održanje dijalekata i njihovo jezično pomicanje koje vodi njihovom gubljenju.

4) Dalje razvijati metodu ispitivanja kako i koliko rad na terenu bude zahtijevao. To osobito vrijedi za istraživanje na sintaktičkom nivou koje je u dosadašnjim ispitivanjima zanemareno ili nije došlo dovoljno do izražaja.*

LITERATURA

- Albin, Alexander (1976), »A Yugoslav Community in San Pedro, California«, *General Linguistics*, 16, 2—3, str. 78—94.
- Albin, Alexander — Ronelle Alexander (1972), *The Speech of Yugoslav Immigrants in San Pedro, California*, M. Nijhoff, 128 str.
- Filipović, Rudolf (1971), *Kontakti jezika u teoriji i praksi*, Zagreb, XVI+142 str.
- Filipović, Rudolf (1974), »Jezici naših iseljenika na znanstvenom skupu u New Yorku«, *Matica* 12, str. 22, 29.
- Filipović, Rudolf (1975), »Lingvistička sekcija na Pupinovom simpoziju u New Yorku«, *Suvremena lingvistika*, 12, str. 45—46.
- Filipović, Rudolf (1978), »Očuvanje materinskog govora naših iseljenika u SAD pod pritiskom jezika prestiža«, *Iseljeničtvo naroda i narodnosti Jugoslavije i njegove uzajamne veze s domovinom*, Zagreb, str. 530—539.
- Filipović, Rudolf (1979), »Proučavanje hrvatskih dijalekata u SAD«, *Bilten Zavoda za lingvistiku*, Zagreb, str. 4—19.
- Filipović, Rudolf (u tisku), »Serbo-Croatian in the United States: Croatian Dialects in Contact with American English«, u Roland Sussex (ured.) *The Slavonic Languages Abroad — International Review of Slavic Languages*.
- Jutronić, Dunja (rukopis), *Serbo-Croatian and American English in Contact, a Sociolinguistic Study of the Serbo-Croatian Community in Steelton, Pennsylvania* (doktorska disertacija).
- Jutronić, Dunja (1974), »The Serbo-Croatian Language in Steelton, Pennsylvania«, *General Linguistics*, 14, 1, str. 15—34.
- Jutronić, Dunja (1975), »Jedna studija o govoru naših iseljenika u San Pedru u Kaliforniji«, *Čakavska rič*, V, 2, str. 67—77.
- Jutronić, Dunja (1976), »Language Maintenance and Language Shift of the Serbo-Croatian Language in Steelton, Pennsylvania«, *General Linguistics*, 16, 2—3, str. 166—186.
- Ward, Charles (1976), »The Serbian and Croatian Communities in Milwaukee«, *General Linguistics*, 16, 2—3, str. 151—165.

* Otkad je ovaj referat pročitao na Znanstvenom skupu o čakavskom narječju (12. listopada 1976.), u sklopu projekta napisao sam još tri priloga koji se nadovezuju na ovaj:

1. »Ispitivanje hrvatskih dijalekata bilingvnih govornika u neposrednom posuđivanju«;
2. »Sudbina hrvatskih prezimena na engleskom jezičnom području u SAD«;
3. »Sociolingvistički uvjeti očuvanja konavoskog dijalekta u Watsonvilleu (SAD)«.